

BĒRNA RADOŠUMA VEICINĀŠANA MUZIKĀLĀ DARBĪBĀ PIRMSSKOLĀ

Facilitation of the Child Creativity Through Musical Activity at Preschool

Anna Līduma

Riga Teacher Training and Educational Management Academy, Latvia

Abstract. *The theoretical substantiation of the scientific article develops from the notion of fantasy by philosopher P. Dāle, the activity theory by A. Špona, the theory of five minds for future by H. Gardner, the three creativity aspects by R. Bebre. The essence of creativity structure components, human creativity holistic development, possibilities for creativity development stimulation at the sensitive preschool period have been established. The empirical research discovered that the child through musical reproductive activity accumulates self-experience due to the teacher's support and realizes it as a self-dependent creative activity while listening to, singing, creatively manifesting the contents by movements and colours. The creativity promotion aids at preschool are the child's spontaneous vocal and instrumental improvisation, integrative improvisation of sonorous gestures and movements.*

Keywords: *creativity, music, preschool, the child's creative activity.*

Ievads

Introduction

Atbilstīgi laikmeta prasībām 20. gs. otrajā pusē pedagogi Latvijā sekmēja bērnu reproduktīvo spēju attīstību, tādēļ teorija par radošumu (produktīvu darbību) mūzikā pirmsskolā nebija aktuāla. Normatīvajā pedagogijā radošums nebija vēlams personības īpašība, jo radošu cilvēku ir grūti regulēt. 20. gadsimta deviņdesmitajos gados notikušās pārmaiņas audzināšanas teorijā un psihologu pētījumi par radošumu ir nozīmīgs atbalsts radošuma pedagoģiski psiholoģisko veicināšanas iespēju apzināšanai pirmsskolā.

Saskaņā ar Ministru Kabineta 2012. gada 31. jūlija noteikumiem Nr. 533, pirmsskolas izglītības programma nodrošina bērnu psiholoģisko sagatavošanu skolai, garīgo, fizisko un sociālo attīstību, iniciatīvu, zinātkāri, patstāvību un radošu darbību un nostiprina veselību. Pedagoģiskais process tiek organizēts tā, ka bērni mācās rotaļājoties (Noteikumi par..., 2012). Latvijas pirmsskolas mūzikas izglītības asociācijas 2014. gada un 2015. gada konferencēs tika noskaidrots, ka pirmsskolas skolotājiem nepieciešama aktuāla informācija par bērnu radošuma veicināšanas iespējām mūzikā.

Raksta teorētiskajā pamatojumā ir filozofa P. Dāles (1994) atziņas par fantāziju un spēju domāt tēlos, psihologa V. Družiņina (1995) radošuma attīstības pēctecības skaidrojums, pedagoģijas zinātnieces A. Šponas (2006) darbības procesuāli strukturālā pieeja, psihologa H. Gārdnera (2007) teorija par cilvēka prāta spējām, un psiholoģes R. Bebres (1997) radošuma trīs aspekti.

Pētījuma mērķis ir aktualizēt radošuma attīstības nosacījumus muzikālā darbībā pirmsskolā. Pētījuma priekšmets ir bērnu radošums. Pētījumā izmantotās metodes ir teorētisko avotu analīze vienībā ar pedagoģisko novērojumu par bērnu radošuma veicināšanās iespējām muzikālā darbībā pirmsskolā.

Materiāli. Radošuma būtība un veselums *Materials. Essence and wholeness of creativity*

Mūsdienu pirmsskolas pedagoģiskajai praksei nozīmīgs un aktualizējams ir V. Družiņina skatījums par radošumu kā personības īpašību, kas bērnam veidojas pakāpeniski. Sākotnēji radošums attīstās kā vispārīga, radoša spēja, nespecializēta attiecībā pret konkrētu cilvēka dzīvesdarbības jomu. Pirmais sensitīvais posms, kurā bērns atdarina pieaugušā darbību, ir 3-5 gadu vecums. Bērnam ir izveidojusies runa un viņš pakāpeniski socializējas. No 5 gadu vecuma attīstās vajadzība un spēja veikt radošu darbu. Radošuma veidošanos ietekmē pieaugušā paraugs nereglamentējošā vidē. Svarīgi ir radošumu veicināt psiholoģiskās gatavības laikā, jo 6 gadu vecumā radošuma izpausmes mazinās, ko izraisa intelektuālās darbības aktivizēta abstraktuma straujā veidošanās bērna apziņā un pašregulēta uzvedība (Дружинин, 1995, 218).

Radošuma slēptais jeb latentais periods ir sākumskolā no 7 līdz 11 gadiem, jo skolēna radošumu ierobežo skolotāja prasībās izvirzītās uzvedības normas un skolas likumus. Pusaudža un agrās jaunības (13-20) gados radošums aktivizējas. Šajā posmā uz vispārīgā radošuma bāzes veidojas "specializētais" radošums: spēja radoši darboties kādā konkrētā cilvēka darbības jomā un spēja atdarināt iedomāto ideālo tēlu līdz identifikācijai ar to. Šī posma beigās cilvēks atsakās no iedomātā tēla, tomēr radošuma attīstībā iespējamās divas izpausmes: viņš var palikt atdarināšanas fāzē visu tālāko dzīvi vai pāriet oriģinālā jaunradē jeb radošuma fāzē.

Lai radošums kļūtu par personības iezīmi, svarīgs ir ģimenes un vienaudžu atbalsts. Tad no situatīvas personības iezīmes par dziļāku (personisku) iezīmi, kas izpaužas ilgstošā personības uzvedībā, radošums veidojas darbības procesā sociāli labvēlīgos apstākļos (Дружинин, 1995, 219).

Filozofs P. Dāle raksta, ka radošam cilvēkam piemīt *fantāzija*, uzsverot, ka ar fantāziju ir jāsaprot dvēseles spēja, ko ietekmē indivīda dotumi un pieredze apzināti vai neapzināti darināt jaunveidojumus. Tā ir spēja veidot priekšstatus, kas neatbilst īstenībai un *domāt tēlos*. Tēlainā fantāzija, kas rada uzskatāmas

veseluma formas, ir tikai viens fantāzijas veids, ko varētu saukt par *iztēli*. Ar emocionālu fantāziju cilvēks tiecas nojaust un pārdzīvot situācijas ar nepazītām, jaunām jūtu nokrāsām (Dāle, 1994, 107-109).

V. Hibnere ir atzinusi, ka personības attīstībai ir neierobežotas izpausmes iespējas visa mūža garumā, un ir norādījusi, ka radošums ir spēja ar izdomu un iztēli aptvert esošas lietas jaunā skatījumā, rast risinājumu neparastās situācijās un spēt spontāni radīt ko oriģinālu. Tas izpaužas jebkurā cilvēka darbības veidā (Hibnere, 1998, 169-170).

R. Bebres pētījumos *radošums* tiek aplūkots trijos aspektos (īpašība, process un produkts). Kā *personības īpašībai* radošumam raksturīga oriģinalitāte, antikonformisms, drosme.

Kā *procesam* tam piemīt radoša intuīcija, bagāta fantāzija, diverģentā domāšana, iedvesma, psihs plastiskums, zemapziņas un virsapziņas darbība.

Kā *produktam* radošumam raksturīgs novatorisms un sabiedriskais nozīmīgums (Bebre, 1997, 36). Radošuma četri aspekti aplūkojami 1. tabulā.

1. tabula. Radošuma četri aspekti

Table 1. Four aspects of creativity

Īpašība	Spēja	Process	Produkts
Oriģinalitāte	Radīt jaunas materiālas vai garīgas vērtības	Radoša intuīcija	Novatorisms
Antikonformisms	Sakārtot idejas un reālās	Bagāta fantāzija	Sabiedriska
Drosme	īstenības parādības	Diverģenta domāšana	nozīmība
Uzdrīkstēšanās	īpatnējās attiecībās	Iedvesma	Vienreizīgums
Ideju ģenerēšana	Izteikt oriģinālas, interesantas domas	Psihs plastiskums	Jaunas vērtības
		Zemapziņas un virsapziņas vienība	

Diskusijai nozīmīgs ir A. Maslova uzskats, ka katrā cilvēkā ir iedzimts radošais potenciāls, kas nosaka iekšēju vajadzību kļūt par kaut ko, bet par radošuma virzītājspēku kļūst cilvēka vajadzība pašaktualizēties. Viņš arī norāda, ka audzināšanas ietekmē vairumā gadījumu *radošais potenciāls atslābst*, jo tiek izjaukta dabiska personības augšana, bet bērni iemācās pielāgoties, uzvesties, domāt tāpat kā citi (Maslovs, 1999, 380-394).

Pirmsskolas pedagoģiskajam procesam svarīgs ir A. Šponas skatījums, ka bērns ir dabiski radošs no dzimšanas brīža. Bērnam augot, tas ir redzams viņa rotaļās (Špona, 2006, 92). Prakse rāda, ka radošuma attīstībai nepieciešami labvēlīgi objektīvie (vide, saturs, formas) apstākļi, kas veicinātu bērnu radošu darbību.

Teorētisko avotu pētījumā tika noskaidrots, ka radoša bērna raksturīgas īpašības ir uzdrīkstēšanās riskēt, neatlaidība, neatkarība, patstāvība, spontanitāte, pozitīvs paštēls un atvērtība jaunām idejām.

No analizēto teorētisko avotu satura var konstatēt, ka radošums tiek aplūkots kā cilvēka iedzimta īpašība. Radošu personību raksturo: ideju ģenerēšana un jaunu vērtību – vienreizēju, oriģinālu darbu – radīšana. Radošums ir uzdrīkstēšanās, lai rastos kaut kas jauns, oriģināls. Radošai personībai radošums ir iekšēja nepieciešamība. Radoša personība attīstās radošā patstāvīgā darbībā, bet radoša darbība ir produktīva darbība.

Cilvēka radošuma attīstību nosaka:

- 1) psihi procesi – izziņa, uzmanība, emocijas, griba;
- 2) personības īpašības – spējas, intereses, temperaments un raksturs;
- 3) pašpiederze, attieksmes un prasmes (skat. 2. tabulu).

2. tabula. Cilvēka radošuma attīstības veselums
Table 2 Wholeness of child's creativity development

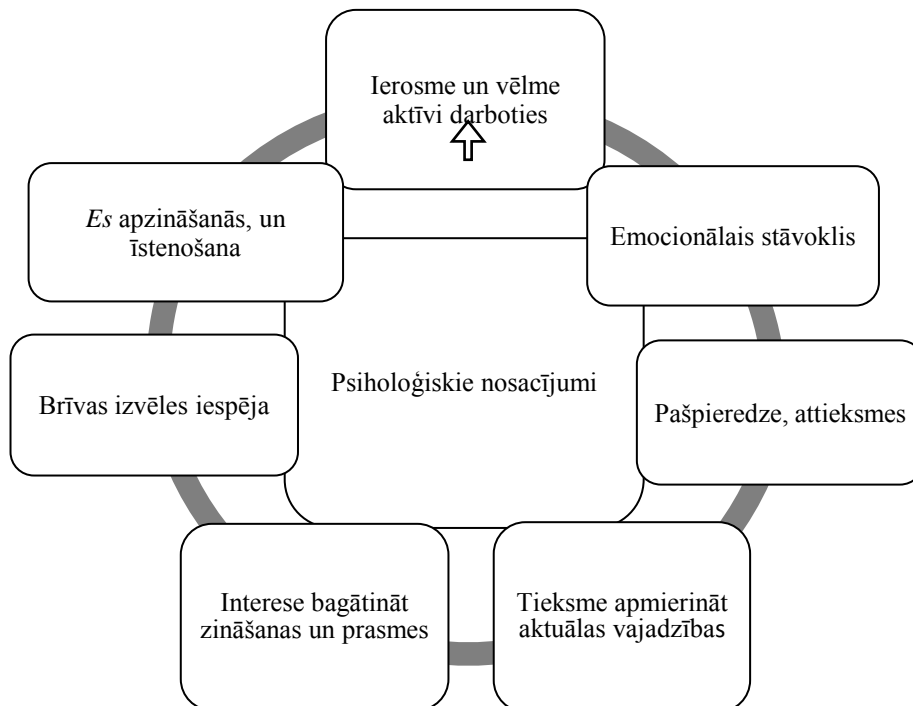
Psihi procesi	Personības īpašības	Dzīves laikā iegūtais
Izziņa Uzmanība Emocijas Griba	Spējas Intereses Temperaments Raksturs	Pašpiederze Attieksmes Prasmes

Personības attīstība kāpina radošās darbības attīstību, un otrādi, radošās darbības augsts līmenis raksturo personības pilnīgāku attīstību. Radoša personība ir brīvs, patstāvīgs, aktīvs un neatkarīgs cilvēks.

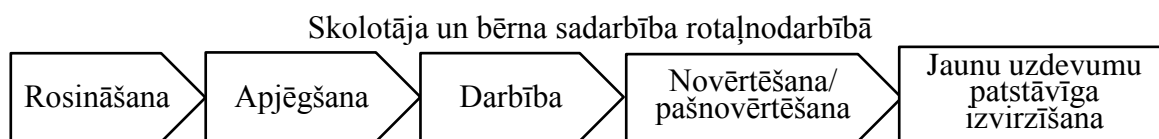
Jebkurā darbības veidā radošuma attīstības psiholoģiskie nosacījumi ir: iekšējais psihiskais stāvoklis, vēlme darboties, ierosme, emocionālais stāvoklis, pašpiederze un sagatavotības līmenis, tieksme apmierināt aktuālas vajadzības, griba, intereses, spējas pilnveidot zināšanas un prasmes, brīvas izvēles iespēja, "Es" apzināšanās un īstenošana (Hibnere, 1998, 139). (Skatīt 1. attēlu.)

Radošuma sekmēšanas svarīgi pedagoģiskie nosacījumi pirmsskolā ir bērna darbības rosinājums un pozitīva pārdzīvojuma izjūtas un attieksmes veicināšana nodarbību vidē. Sadarbībā iedrošinot, pamudinot un atbalstot, skolotājs rosina bērnu apjēgt jaunas idejas, darboties, novērtēt procesu un rezultātu un patstāvīgi izvirzīt sev jaunus uzdevumus.

Cilvēka radošās spējas izpaužas domāšanā, jūtās, saskarsmē, darbības veidos, raksturo personību kopumā vai arī atsevišķas tās puses, darbības procesu un rezultātu (skat. 2. attēlu.).

1. attēls. **Radošuma attīstības psiholoģiskie nosacījumi**
 Figure 1 *Psychological conditions of creativity development*

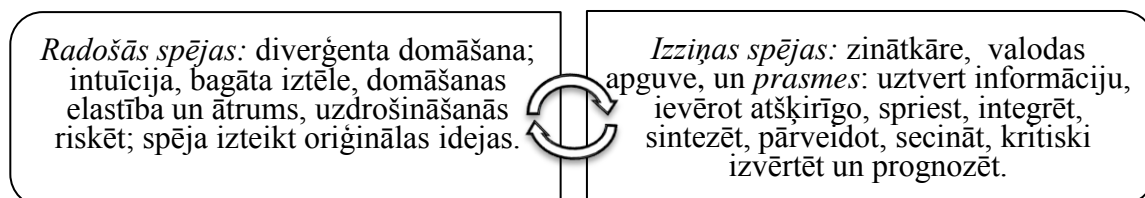
2. attēls. **Bērna radošas darbības sekmēšana sadarbībā**
 Figure 2 *Promotion of child's creative activity in collaboration*

Teorētisko avotu pētījumā tika noskaidrots, ka bērna radošo spēju attīstībā svarīgas ir savstarpējās attiecības ģimenē. Ģimenē ar harmoniskām attiecībām bērnu radošuma līmenis ir zems. Vecāku prasība paklausīt ierobežo bērna neatkarību, bērna patstāvīgu darbību un radošuma veseluma attīstību. Šādā vidē augušiem bērniem nonākot radošā vidē, mainās uzvedība, un var rasties iespaids, ka radoša personība ir psiholoģiski nestabila. Radošo spēju attīstību ģimenē labvēlīgi ietekmē vairāki apstākļi. Bērns var kļūt radošs, ja sevi identificē ar kādu ideālu varoni, bet to nesekmē identifikācija ar tēvu, biežāk radoši bērni ir ģimenēs, kur tēvs ir vecāks par māti, pieaugušo paaugstināta uzmanība pret bērna spējām. Varam secināt, ka galvenie radošuma veidošanās nosacījumi ģimenē ir nereglamentēta vide un iespēja kontaktēties un atdarināt radošu personību (Līduma, 2013).

Psihologu skatījumā radošums kā personības īpašība veidojas, pamatojoties uz vispārīgo apdāvinātību. To ietekmē mikrovide un paraugs, kuru atdarina. Tā veidojas motīvu un personības iezīmju sistēma: nonkonformisms, neatkarība, pašaktualizācijas motivācija un tā vispārīgā apdāvinātība pārveidojas aktuālā radošumā (Līduma, 2013).

Radošās darbības produktivitāti sekmē divu faktoru mijiedarbība:

- 1) *radošās spējas*: diverģenta (oriģināla) domāšana (domāšanas veids, kas balstās uz vispārinātu īstenības izzināšanu, meklējot atšķirības no kopīgā, sākotnējā); intuīcija, bagāta iztēle, domāšanas elastība un ātrums, uzdrošināšanās riskēt; spēja izteikt oriģinālas idejas;
- 2) *izziņas spējas un prasmes*: zinātkāre, valodas apguve, prasme uztvert informāciju, ievērot atšķirības, prasme prognozēt, spriest, integrēt, sintezēt un pārveidot, prasme secināt un kritiski izvērtēt. Abu faktoru mījīskarības skat. 3. attēlā.

2. attēls. Radošo spēju un izziņas spēju mījīskarības
Figure 3 Correlations of creative and cognitive abilities

Radošo spēju attīstībā izšķirošs ir bērna agras bērnības (0-3 gadi) periods, jo emocionālā atsaucība ir iedzimta kvalitāte un ir daudzu spēju attīstības pamats (Līduma, 2015, 249-250). Izziņas darbība nosaka bērna personības un radošās darbības individuālo attīstību. Radošu darbību pirmsskolā sekmē ar attīstošām rotaļām, vizuālo darbību, bērnu literatūru, dziedāšanu, instrumentu spēli, brīvām kustībām, ritmiku, kuros svarīga ir bērna iedzimtā spēja uztvert un diferencēt muzikālos un valodas skaņu signālus un uztveres asums. Bērns, īstenojot savas aktuālas vajadzības patstāvīgā darbībā, pats veicina savu radošumu. Tādēļ tālāk tika noskaidroti radošuma sekmēšanas pedagoģiskie nosacījumi muzikālā darbībā un aplūkotas bērna radošās attīstības iespējas pedagoģiskā vidē.

Rezultāti. Radošuma attīstības teorija un prakse vienībā mūzikā *Findings. Unity of theory and practice of creativity development in music*

Mūzikas pedagoģijā radošās spējas ir integrētas speciālās muzikālās spējas ar augstu radošās darbības potenciālu un praktiskās darbības spējām.

Teorētisko avotu pētījumos tika noskaidrots, ka jau kopš dzimšanas bērna emocionālo spēju attīstības sekmēšanā mūzika ir neaizvietoājama. Bērna psihe ir

jūtīga un viegli ievainojama, tādēļ bērna emocionālās stabilitātes līdzeklis ir klusas un mierīgas dziesmas. Mūzikas nodarbībās tika novērots, ka muzikāli apdāvinātam bērnam patīk klusināta mūzika. Tādēļ emocionāli atsaukties agrajā bērnībā un pirmsskolā vajadzētu rosināt netieši, lai sākumā bērns vēro pieaugušā darbību un iesaistās ieinteresējušā darbībā. Tad ir svarīgi dot iespēju dažas minūtes bērnam darboties patstāvīgi. Darbošanās ilgumu ietekmē bērna vecums, intereses un uztveres spējas. Vingrinājumus pakāpeniski sarežģī. Prakse rāda, ka radošuma sekmēšanai mūzikā jau pirmajā dzīves gadā ieteicams iepazīt atšķirīgu mūzikas instrumentu skanējumu, piemēram, trijstūri, rotaļu bundziņas, pašdarinātus šeikerus un kociņus. Radošu izpausmju sekmēšanas līdzeklis ir arī ritma vingrinājumi.

Nozīmīgs ir fakts, ka otrajā dzīves gadā bērna interese par dziedāšanu un ritmizēšanu padziļinās un bērns pats vēlas dziedāt līdz pieaugušajam. Tādēļ pieaugušie ar klusāku vai skaļāku bērnam piemērotu mūziku veicina bērna dzirdes uzmanības koncentrēšanās spējas. Dziedot dziesmas par rotaļlietām vai dzīvniekiem, bērnu iztēli un domāšanu stimulē ar vizuāliem attēliem. Jaunu vārdu vairākkārtēja atkārtošana rosina fantāziju, sekmē iegaumēšanu un ir līdzeklis radoši apgūt ritmu (Līduma, 2015).

Teorētisko avotu pētījumos atklātais dod iespēju konstatēt, ka katrs bērns piedzimstot atklāj un izzina pasauli. Brīvā rotaļā izpaužas bērna *iztēle*. Notiekošo apkārtējā vidē bērns atdarina sižetiskās rotaļas, dažādu fonemātisko skaņu savienojumu izrunas vingrinājumos autentiskā runā bērns fantazē un sacer savas dziesmiņas. Dz. Greata (2006), Nelsone un Paipare (1992) un raksta autore (2015) akcentē, ka bērnu kopš dzimšanas ir svarīgi iesaistīt radošā darbībā, mērķtiecīgi to virzot, jo bērna radoša darbība aktivizē visus psihiskos procesus.

Pirmsskolas skolotājam ir svarīgi zināt, ka bērna radošums mūzikā izpaužas *spontānā* vai *apzinātā* vokālā improvizācijā. *Spontānā* (brīvi mēģinot) muzikālā un runas improvizācijā izpaužas bērna emocijas un intuīcija. Bērnu iztēle tiek rosināta ar dažādiem darbības veidiem. Muzikālā darbībā svarīgs ir skolotāja balss tembrs un intonācija, jo skaņu augstumu dzirde bērna individuālo attīstības īpatnību dēļ var būt atšķirīga. *Apzinātās* improvizācijas pamatā ir iepriekšējā muzikālā pašpieredze, valodas attīstības līmenis un apgūtā ritma daudzveidība. Abos improvizācijas veidos izpaužas pirmsskolas vecuma bērnu iztēles un pašpieredzes mijsakārības. Mūzikas nodarbībās, veidojot savu melodiju, bērns sākotnēji atdarina dzirdētas mūzikas paraugu, pakāpeniski bagātinot savu radošumu.

Instrumentālā improvizācijā tiek lietoti pašdarināti instrumenti vai sadzīves priekšmeti, ar kuriem tiek veidotas dažāda augstuma un ilguma skaņas.

Skanošo žestu pielietojums (plaukstas, kājas, stilbi, knipji) muzikāli ritmisko kustību improvizācijā dod iespēju radoši iepazīt savu ķermeni, skaņu

īpašības: augstumu, ilgumu, tembru, dinamiku un kustību un skaņas integrāciju. Radoša skolotāja atbalsts aktivizē bērnu radošumu un sekmē pozitīvas emocijas (Heinla, 2016, 15).

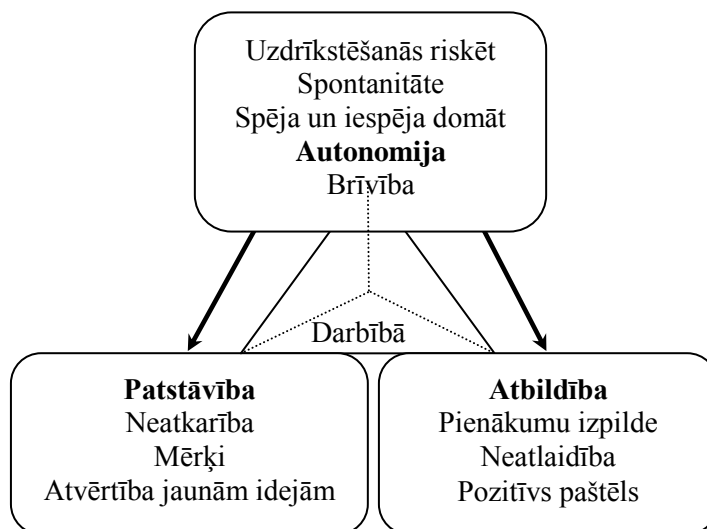
Raksta autore pirmsskolas mūzikas pedagoga praksē mūzikas nodarbībās veiktais 300 respondentu radošuma novērojums un diskusijās ar 30 pirmsskolas mūzikas skolotājām noskaidrotais par bērnu radošuma izpratni deva iespēju konstatēt, ka pirmsskolēnu iztēle un aktivitāte mūzikas nodarbībās tiek atbalstīta maz vai to cenšas ierobežot, jo aktīvs bērns ne tikai pieprasa aktīvi darboties skolotājam, bet arī bieži traucē un kaitina ar neērtiem jautājumiem.

Mūzikas pedagoga novērojumi (1986-2015) rāda, ka pirmsskolas vecumā bērni labprāt iesaistās radošā darbībā. Izpildītājspēju attīstība dod iespēju bērnam pilnīgāk pašapliecināties mūzikā, un tas ir svarīgi, lai attīstītu spējas un pilnīgotu muzikālos priekšstatus. Jāpiezīmē, ka muzikālie dzirdes priekšstati ir spēja apziņā atsaukt dzirdes iespaidus un īpašā veidā pārveidot iepriekš dzirdētu mūziku. Muzikālie dzirdes priekšstati izpaužas divējādi – dziedāšanā un melodijas nospēlēšanā ar kādu instrumentu pēc dzirdes. Lai klausītos mūziku, pietiek ar emocionālu reakciju, kuras pamatā ir skaņkārtas izjūta, bet, lai atkārtotu dzirdētu motīvu vai sacerētu jaunu melodiju, vajadzīgs skaidrs priekšstats par to (Līduma, 2015, 40). Tādēļ radošumu mūzikas nodarbībās pirmsskolā mūzikas skolotājs veicina vispirms ar tautas rotaļu, pakāpeniski ietverot imitāciju rotaļas. Mūzikas klausīšanās laikā mūzikas saturs rosina bērnu radoši to attēlot kustībās, pastāstīt par to un uzzīmēt iztēloto. Skolotāja aizrautīgs stāstījums aktivizē bērnu lietot apgūtās zināšanas praksē, rosina iepazīt jaunus izteiksmes līdzekļus, veicina muzikālo domāšanu. Bērna interesēm atbilstīga satura dziesmu attēlojums ar ķermeņa kustībām veido prasmi uztvert un parādīt tempa vai rakstura izmaiņas un skaņējuma virzienu.

Mūsdienu pedagogiskajā procesā mūzikā bērna radošumu veicina daudzveidīgi muzikāli stimuli, kas rosina aktīvi muzicēt (spēlēt, dziedāt, sacerēt, improvizēt), sekmē intuīciju, iztēli un fantāziju. Tas ir svarīgi bērna muzikālai attīstībai kopumā, jo šāda muzicēšana ietekmē uztveri, un uztvere no kreisās puslodes *sukcesīvās* jeb pakāpeniskās uztveres centriem pāriet uz labo puslodi, kur notiek *simultāna* (vienlaicīga) uztvere (Birzkops, 1999).

Improvizācijai pēc dzirdes, ritma un vokālajai improvizācijai ir izglītojoša un audzinoša vērtība, jo bērni pakāpeniski pierod klausīties, uztvert skaņdarba formu, pastāstīt par saklausīto, tā veicinot savas attīstības veselumu. Šo procesu ietekmē bērna muzikālās apdāvinātības pakāpe. M. Starčeusa ir skaidrojusi, ka muzikālā apdāvinātība ir reta vērtība. Muzikāli apdāvinātam bērnam jau pirmsskolā piemīt tieksme nodarboties ar mūziku, spēja koncentrēties un prasme patstāvīgi izvēlēties savām spējām atbilstošu darbības veidu, fantazēt un ilgstoši improvizēt vienatnē pie instrumenta. Uzsākot sistemātiskas nodarbības mūzikā un apgūstot mūzikas pieraksta prasmi, viņš/ viņa spontāni vai apzināti

komponē un pieraksta savus sacerējumus. Apdāvināts bērns attīstītās divus līdz četrus gadus ātrāk par saviem vienaudžiem (Старчеус, 1996), jo ātrāk par citiem sava vecuma bērniem realizē savu brīvību, patstāvību un ir atbildīgs (Līduma, 2013). Tas ir svarīgi šim pētījumam, jo sasaucas ar A. Šponas (2006) mūsdienu audzināšanas mērķi: brīvu, patstāvīgu un atbildīgu personību. Radošas personības īpašības aplūkojamas 4. attēlā.

3. attēls. Radoša bērna īpašības
 Figure 3. Features of creative child

Mūzikas nodarbībās tika noskaidrots, ka trīsgadīgu līdz piecgadīgu bērnu radošu izpausmi pierakstīt iztēlotos muzikālus skaņu iespaidus traucē nepietiekamas zināšanas par nošu nosaukumiem un pierakstu un nepietiekama muzikālās domāšanas pašpiederze, kas viena vecuma bērniem var būt atšķirīga.

Novērojumi praksē rāda, ka muzikāli apdāvināti bērni ir neatļaidīgi, vēlas darboties, izteikties, ir zinātkāri un tiecas izcelties citu vidū. Viņiem piemīt stipra griba, motivācija, bagāta fantāzija, aktivitāte un prasme pašrealizēties. Radoša personība iedvesmas brīdī darbojas aizrautīgi un priecājas par darbošanos. Radošu domāšanu stimulē vairāki apstākļi: nepabeigta situācija, daudzu jautājumu risināšana un pieņemšana, atbildība un neatļaidība, patstāvīgas izstrādes, novērojumi, jūtas, vispārinājumi.

Mūzikas nodarbībās veiktajos novērojumos tika noskaidrots, ka bērna radošumu sekmē: skolotāja atzinība un pozitīvs radošas darbības vērtējums, empātija, kas izpaužas situācijas izjūtā no bērna viedokļa, psiholoģiskā brīvība kā iespēja netraucēti izteikt savas domas, bet bērna radošumu bremzē: bailes mēģināt; nepārtraukta panākumu tieksme; stereotipi domāšanā un uzvedībā; nekritiska autoritāšu pieņemšana un iztēles trūkums.

Prakse rāda, ka bērna dabiska tieksme radoši darboties ir pedagoģiska vērtība. Tādēļ mūzikā ir nepieciešams sekmēt bērna attieksmi pret radošu darbību, sevi un notiekošo apkārt. Bērna pozitīvu attieksmi pret radošumu nosaka un veido viņam nozīmīgas grupas vērtējums. Darbojoties viena vecuma bērnu grupā, bērni savstarpēji ietekmējas un mācās no prasmīgāka vienaudža, bet dažāda vecuma bērnu grupā mācās no vecāka bērna. Uzsākot jaunu muzikālu darbību, kurā bērniem nav pašpiederzes, bērni sākotnēji var būt neitrāli, neieinteresēti, neizlēmīgi un pasīvi. Sistemātiski atkārtojot muzikālu darbību, bērni uzkrāj pašpiederzi un viņu attieksme pret darbību mainās.

Ievērojot veseluma pieeju mūzikas pedagoga darbā trīsgadīgu līdz septiņgadīgu bērnu grupās (300 respondenti) ar nolūku veicināt vispusīgu un līdzsvarotu psihisko attīstību, pedagoģiskajā novērojumā (1986-2015) x pamatskolas pirmsskolas izglītībā mūzikas nodarbībās, tika konstatēts, ka muzikālā darbībā bērns pakāpeniski uzkrāj daudzveidīgu pašpiederzi. Svarīgs ir fakts, ka muzikālā darbībā pirmsskolā strauji veidojas bērna simultānuztvere un spējas veikt integratīvu darbību: vienlaicīgi klausīties un kustībās radoši attēlot mūzikas saturu. Bērna attīstības raksturīgu īpašību dēļ radošums šajā vecumā pārsvarā izpaužas bērna kustībās un mūzikas attēlošanā radošos zīmējumos. Lai praksē sekmētu radošumu kā personības īpašību, pirmsskolā bērnam ir nepieciešama brīva izvēle, spēja uzdrošināties būt oriģinālam un iespēja iekļauties vai pārtraukt un mainīt darbības veidu. Mūzikas nodarbībā to realizēt palīdz radoša skolotāja atbalsts.

Secinājumi **Conclusions**

Pētījumā tika noskaidrots, ka radošums pirmsskolā ir aplūkojams kā personības īpašība, spēja, process un produkts. Bērna radoša darbība ir aktīva produktīva darbība. Radošuma attīstības sensitīvs periods ir 3-5 gadi, kurā radošums attīstās kā vispārīga radoša spēja. Tā attīstību nodrošina vajadzība pašīstenoties. Bērna radošums mūzikā pirmsskolā izpaužas spontānā vai apzinātā instrumentālā un vokālā improvizācijā, radošā skanošo žestu pielietojumā, muzikāli ritmisku kustību integrācijā un mūzikas satura attēlojumā bērna radošos darbos, bērna spontānā citā muzikālā darbībā. Bērna radošumu ietekmē subjektīvie faktori: bērna dotumi un darbība un objektīvie faktori: prasmīgi organizēta psiholoģiski brīva pirmsskolas nodarbību vide, radoša skolotāja paraugs, mērķtiecīgi organizēts nodarbību saturs, pieaugušo atbalsts un pozitīvs vērtējums.

Summary

Through the research it has been established that creativity at preschool is considered as a personality feature, ability, process and a product. The creative activity always is an active productive activity. The sensitive development period befalls to the age of three – five years, when creativity develops as a general creative ability. The need for self-development ensures its development. The child's creativity in music at preschool gets manifested through vocal and instrumental improvisation, creative use of sonorous gestures, integration of musically rhythmical movements and depicting of music contents in the child's creative works, the child's other spontaneous musical activity. The child's creativity is influenced by the subjective (the child's potentials/giftedness and activity) and objective factors – expertly organized psychologically open preschool session environment, example by the creative teacher, purposefully organized session content, support by adults and a positive appraisal.

Literatūra References

- Bebre, R. (1997). Kreativitāte un skolotāja personība. *Skolotājs. 1.* 34-37. Rīga: RaKa.
- Birzkops, J. (1999). *Muzicēšana kā labākā intelektuālo spēju attīstītāja*. Rīga: Liesma.
- Dāle, P. (1994). *Vērojumi un pārdomas*. Rīga: Uguns.
- Greata, J. (2006). *An introduction to Music in Early Childhood Education*. Australia. Canada. Mexico. Singapore. Spain. United Kingdom. United States: Thomson Delmar learning.
- Heinla, E. (2016). Estonian teachers' creative teaching methods: supporting mini-c creativity in the classroom. In: *Briška, I. & Kalēja-Gasparoviča, D. (Eds.) Creativity is everywhere*. Riga: RaKa, 14-17.
- Hibnere, V. (1998). *Bērna vizuālā darbība*. Rīga: RaKa
- Līduma, A. (2013). Pirmsskolas radošuma veidošanās būtība un attīstības sekmēšanas līdzekļi mūzikā. Monogrāfijā *Pirmsskolas pedagoģijas teorija praksei*. Rīga: Librum, 72.-81.
- Līduma, A. (2015). *Bērna muzikalitāte*. Rīga: Librum.
- Nelso, I., & Paipare, M. (1992). *Mūzikas mācīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne.
- Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. Pieejams <http://izm.izm.gov.lv/nozares-politika/izglitiba/vispareja-izglitiba/pirmsskolas-izgl.html>, <http://likumi.lv/doc.php?id=250854>
- Špona, A. (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga: Raka.
- Дружинин, В. Н. (1995). *Психология общих способностей*. Москва: Лантерна Вита.
- Маслоу, А. (1999). *Новые рубежи человеческой природы*. Москва: Смысл.
- Старчеус, М. С. (1996). Музыкальная одаренность. Лейтес, Н. С. (Ред). *Психология одаренности детей и подростков* (с. 279-318). Москва: Academia.